

Investigating Facilitating Factors of Forgiveness Process in Betrayed People: A Qualitative Study

Zahra Sadat Izadi ¹ | Yasser Rezapour Mirsaleh ² | Azadeh Choub Foroushzhadeh ³

Abstract

The aim of this study was to investigate the facilitators of the forgiveness process in betrayed individuals, which was done qualitatively using phenomenological theory. The study population included all married people who referred to the counseling centers "Sahel Omid" and "Rah-e Eshgh" in Isfahan due to marital infidelity. Using purposive sampling method, 23 participants (10 females and 13 males) were selected from the participants. The research tool included a semi-structured interview with 10 questions about the experience of forgiveness in marital infidelity. The method of analyzing the collected information included coding based on phenomenological theory. The results of the study identified five main categories for the life experience of married couples with the experience of forgiveness in infidels, which were: the characteristics of the spouse, spiritual values, responsibility, love and attention to the negative consequences of the future of divorce. In other words, reviewing the positive characteristics of the spouse, empathy and seeing the role of oneself and others in marital problems and infidelity, love, appealing to spiritual values and finally portraying the future of life with and without a spouse, led to the forgiveness of marital infidelity. Theoretically, this study helps to recognize the experience of forgiveness of betrayed people and practically can help to prepare an intervention model based on the identified experiences to facilitate and remove barriers to forgiveness.

Keywords: Betrayed People, Marital Infidelity, Forgiveness.

59

Vol. 17
Summer 1401

Research Paper

Received:
2 July 2021
Accepted:
9 May 2022
P.P: 84-102

ISSN: 2645-4955
E-ISSN: 2645-5269

DOR: 20.1001.1.26454955.1401.17.59.4.5

1. Masters, Family Counseling Department, Faculty of Humanities and Social Sciences, Ardakan University, Yazd, Iran.

2. Corresponding Author: Associate Professor, Department of Counseling, Faculty of Humanities and Social Sciences, Ardakan University, Yazd, Iran. Y.rezapour@ardakan.ac.ir

3. Faculty Member of Amin University of Police Research Department, Tehran, Iran.

عوامل تسهیلگر فرایند بخشش در افراد خیانت دیده: یک پژوهش کیفی

زهرا سادات ایزدی^۱ | یاسر رضاپور میرصالح^۲ | آزاده جوب فروش زاده^۳

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی عوامل تسهیلگر بر فرایند بخشش در افراد خیانت دیده بود که به صورت کیفی با استفاده از نظریه پدیدارشناسانه انجام شد. جامعه پژوهش شامل کلیه متأهلین مراجعه کننده به مراکز مشاوره "ساحل امید" و "راه عشق" شهر اصفهان به دلیل خیانت زناشویی بود. با استفاده از شیوه نمونه‌گیری هدفمند از بین شرکت‌کنندگان ۲۳ نفر (۱۰ زن و ۱۳ مرد) برای نمونه انتخاب شدند. ابزار پژوهش شامل یک مصاحبه نیمه ساختار یافته با ۱۰ سوال پیرامون تجربه بخشش در خیانت زناشویی بود. شیوه تحلیل اطلاعات جمع آوری شده شامل کدگذاری بر مبنای نظریه پدیدارشناسانه بود. نتایج پژوهش بیانگر پنج مقوله اصلی برای تجربه زیسته متأهلین دارای تجربه بخشش در افراد خیانت دیده بود که عبارت بودند از: ویژگی‌های همسر، ارزش‌های معنوی، مسئولیت پذیری، عشق و توجه به تبعات منفی آینده طلاق. به عبارتی دیگر، مرور ویژگی‌های مثبت همسر، همدلی و دیدن نقش خود و دیگران در مشکلات زناشویی و خیانت، عشق ورزیدن، توسل به ارزش‌های معنوی و در نهایت تصویرسازی در مورد آینده زندگی با و بدون همسر، منجر به بخشش خیانت زناشویی همسر شده بود. از لحاظ نظری این پژوهش به شناخت تجربه بخشش افراد خیانت دیده کمک می‌کند و از لحاظ کاربردی می‌تواند به تهیه الگوی مداخله مبتنی بر تجارب شناسایی شده جهت تسهیل و رفع موانع بخشش کمک کند.

کلید واژه‌ها: افراد خیانت دیده؛ خیانت زناشویی؛ بخشش.

DOR: 20.1001.1.26454955.1401.17.59.4.5

۱. کارشناسی ارشد، گروه مشاوره خانواده، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه اردکان، یزد، ایران.

۲. نویسنده مسئول: دانشیار، گروه مشاوره، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه اردکان، یزد، ایران.

Y.rezapour@ardakan.ac.ir

۳. استادیار، گروه روانشناسی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه اردکان، اردکان، ایران.

مقدمه

ازدواج در حقیقت به معنی پیمان بستن زن و مرد جهت وفاداری و به عنوان عالی‌ترین رسم اجتماعی برای دستیابی به نیازهای عاطفی و امنیتی افراد بزرگسال همواره مورد تایید است. از جمله مظاهر زندگی اجتماعی انسان، وجود تعامل سالم و سازنده میان انسان‌ها و برقرار بودن عشق به هم‌نوع و ابراز صمیمیت و همدلی به یکدیگر است. خانواده محل ارضای نیازهای مختلف جسمانی، عقلانی و عاطفی است و داشتن آگاهی از نیازهای زیستی و روانی و شناخت چگونگی ارضای آن‌ها و تجهیز شدن به تکنیک‌های شناخت تمایلات زیستی و روانی ضرورتی انکارناپذیر می‌باشد (قهاری، ۱۳۹۴). علی‌رغم وجود تمام پیامدهای مثبت ازدواج و تشکیل خانواده متأسفانه بسیاری از زوجین در حفظ روابط صمیمانه با هم مشکل دارند و روابط خارج از رابطه زناشویی یا همان خیانت^۱ را تجربه می‌کنند (لطیف‌زاده، ۱۳۹۴). طبق تعریف خیانت زناشویی، ارتباط جنسی با شخص سوم خارج از رابطه زناشویی می‌باشد (حبیبی و حیدری، ۱۳۹۴). همچنین خیانت دربرگیرنده مواردی مانند رابطه جنسی، عاطفی، اینترنتی و یا ترکیبی از آن‌ها می‌باشد (نایت^۲، ۲۰۱۰). با این حال بیشتر بر دو نوع خیانت جنسی و عاطفی تمرکز وجود دارد (برور، هانت، جیمز و آبل^۳، ۲۰۱۵). خیانت جنسی به معنای برقراری رابطه جنسی با شخصی به غیر از همسر و خیانت عاطفی به معنی دل‌بستگی عمیق احساسی، عشق ورزیدن، سرمایه‌گذاری عاطفی، سپری کردن زمان و توجه به شخصی غیر از همسر می‌باشد (مولر و واسلر^۴، ۲۰۱۵). خیانت در نگاه اول پدیده‌ای بین فردی به نظر می‌رسد؛ اما با توجه به عواقب ناگوار و پیامدهای سوء آن بر خانواده، تربیت فرزندان و نیز سلامت و امنیت جامعه از آسیب‌های اجتماعی و پنهان جدی به شمار می‌رود (فینچام و می^۵، ۲۰۱۷). در سطح بین‌المللی درصد افراد درگیر در خیانت زناشویی چیزی میان ۱۵ تا ۷۰ درصد برآورد شده است. در ایران آمار مشخصی در این زمینه وجود ندارد و درصد اشخاص متاهل عهدشکن از پژوهشی به پژوهش دیگر متفاوت است. یک توضیح برای این

1. Infidelity
2. Knight, E. A.
3. Brewer, G., Hunt, D., James, G., & Abell, L.
4. Moller, N. P., & Vossler, A.
5. Fincham, F. D., & May, R. W.

اختلافات گسترده ممکن است محافظه کاری پاسخ دهندگان در حین پاسخ به سوالات باشد (حبیبی و حیدری، ۱۳۹۴).

خیانت‌های زناشویی معمولاً به جدایی زوجین ختم می‌شود، اما گاهی اوقات اقدام زوجین در مقابل رخداد خیانت زناشویی بخشش می‌باشد. از این رو، بخشش می‌تواند یک جنبه بسیار ارزشمند از روابط صمیمی باشد (جانسون^۱، ۲۰۱۹). بخشش جزء ضروری روند التیام بخشی^۲ در روابط پس از تخلفاتی مانند خیانت دانسته شده است (پالریا، رگالیا و فینچام^۳، ۲۰۰۹). بخشش فرایند انتقالی است که در آن بهبودی از تخلفات سابق رخ می‌دهد و اغلب یک ویژگی مرکزی از زوج درمانی است (بل، کمپل و فینچام^۴، ۲۰۱۸؛ فینچام و می، ۲۰۱۷؛ آبراهامسون و همکاران^۵، ۲۰۱۲؛ اسکوکا^۶، ۲۰۱۵؛ مرسلی و موتابی و صادقی، ۱۳۹۸). با این حال ظرفیت بخشش پس از وقوع خیانت بستگی به این دارد که زوجین چگونه عمل خطا و زوج خطا کار، پیامدهای بخشش و عدم بخشش را درک می‌کنند (کیمس، دورتسچی، کلیفورد، کناپ و فینچام^۷، ۲۰۱۵). به عبارتی ادراکات زوجین نسبت به آنچه که رخداد داده است و آنچه که ممکن است در نتیجه بخشش یا عدم بخشش رخ دهد عامل تعیین کننده در بخشش است. علاوه بر این زمینه فرهنگی متفاوت بر نرخ و کیفیت بخشش اثر می‌گذارد. در همین زمینه نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که در فرهنگ‌های جمع‌گرا نرخ بخشش بیشتر از فرهنگ‌های فردگرا می‌باشد و فرهنگ بر مفهوم سازی بخشش، بخشیدن، بخشش بین فردی و حتی بخشش بین گروهی اثرگذار است (زانگ، تینگ - تومی، اوتزل و زانگ^۸، ۲۰۱۵؛ لیچ و پارازک^۹، ۲۰۱۵). به همین خاطر درک و کاربرد بخشش در فرهنگ‌ها متفاوت است و مداخله بخشش محور نیازمند درک و مفهوم سازی بخشش با فرهنگ‌های خاص می‌باشد (جی، هوئی، واتکینس، تائو و لو^{۱۰}، ۲۰۱۶).

1. Johnson, D
2. Healing
3. Paleari, F. G., Regalia, C., & Fincham, F. D
4. Bell, C. A., Kamble, S. V., & Fincham, F. D
5. Abrahamson, I., Hussain, R., Khan, A., & Schofield, M. J
6. Scuka, R. F
7. Kimmes, J. G., Durtschi, J. A., Clifford, C. E., Knapp, D. J., & Fincham, F. D
8. Zhang, Q., Ting-Toomey, S., Oetzel, J. G., & Zhang, J
9. Leach, M. M., & Parazak, S
10. Ji, M., Hui, E., Fu, H., Watkins, D., Tao, L., & Lo, S. K

در مجموع می‌توان گفت با توجه به نتایج پژوهش‌ها (اسچیکفورد و همکاران، ۲۰۰۸؛ فونگ و همکاران، ۲۰۰۹؛ نایت، ۲۰۱۰ و محسن‌زاده، ۱۳۹۰)، خیانت از علل اصلی تعارضات زناشویی و طلاق محسوب می‌شود (حبیبی و حاجی‌حیدری، ۱۳۹۴). با این حال یک راهبرد مفید و اثربخشی که برای خیانت زوجین توصیه شده و توسط زوج درمانگران بکار می‌رود، مداخلات مبتنی بر بخشش است. اما بکارگیری بخشش نیازمند در نظر گرفتن بافت و زمینه فرهنگی است، چرا که بخشش متاثر از ادراکات، عقاید و باورهای افراد می‌باشد که فرهنگ نقش عظیمی در شکل‌دهی آن‌ها دارد. بنابراین، پژوهش حاضر به دنبال بررسی عوامل تسهیلگر بر فرایند بخشش در افراد خیانت دیده در یک نمونه از متأهلین ایرانی بود، تا از طریق آن بتواند به افرادی که درگیر خیانت زناشویی هستند، خدمات و کمک‌های متناسب با جامعه ایران را ارائه دهد. در نتیجه، هدف اصلی پژوهش حاضر، بررسی این موضوع در بافت فرهنگی - اجتماعی شهر اصفهان بود که از دیدگاه زنان و مردان مورد خیانت واقع شده، چه عواملی موجب بخشش آن‌ها شده است؟

روش

پژوهش حاضر به صورت کیفی با استفاده از نظریهٔ پدیدارشناسانه^۲ انجام شد. جامعه پژوهش شامل کلیهٔ متأهلین مراجعه‌کننده به مراکز مشاوره "ساحل امید" و "راه عشق" شهر اصفهان بود. با استفاده از شیوهٔ نمونه‌گیری هدفمند از بین زوجین مراجعه‌کننده برای مشاوره (خیانت) آن‌هایی که ملاک‌های ورود تجربه خیانت، بخشش خیانت، داشتن حداقل سطح تحصیلات دیپلم را داشتند برای شرکت در پژوهش حاضر انتخاب شدند. برای ثابت نگه داشتن برخی عوامل زمینه‌ای تنها افرادی برای مصاحبه انتخاب شدند که حداقل دو سال از مدت ازدواج آنان می‌گذشت. فرآیند نمونه‌گیری تا به حالت اشباع رسیدن نتایج ادامه یافت. با توجه به این موضوع، در

1. Fung, S. C., Wong, C. W., & Tam, S. M.
2. Phenomenological theory

پژوهش حاضر پس از مصاحبه و ثبت پاسخ‌های ۲۳ نفر (۱۰ زن و ۱۳ مرد)^۱، پاسخ‌های افراد به حالت اشباع رسید و انجام مصاحبه متوقف شد.

برای جمع‌آوری داده‌ها و آگاهی از ابعاد تجربه زیسته زوجین خیانت دیده، از مصاحبه نیمه ساختاریافته^۲ استفاده شد. با در نظر گرفتن هدف کلی پژوهش و جنبه‌های مختلف بخشودگی، سؤالات مصاحبه طراحی شدند. در مجموع با جمع‌بندی نظرات کارشناس آگاه به موضوع برای اطمینان از روایی محتوایی^۳، ۱۰ سؤال برای انجام مصاحبه انتخاب شد و مطالعه پایلوت بر روی دو فرد انجام گرفت و با بازخوردهای آن‌ها برخی سؤالات بازبینی شدند. به دلیل اینکه مصاحبه حاضر از نوع مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته بود، مصاحبه‌گر ۱۰ سوال اصلی را از قبل مشخص کرده بود و بعد از هر سؤال با توجه به بافت موضوعات مطرح شده، سؤالات پیگیری^۴ را برای بررسی عمیق‌تر مطرح می‌کرد. سؤالات اصلی عبارت بودند از: ۱- هنگامی که از خیانت همسرتان مطلع شدید در ذهن شما چه می‌گذشت؟ ۲- چه عواملی باعث شد شما خیانت همسر خودتان را ببخشید؟ ۳- چه چیزی در درون شما وجود داشت که باعث شد همسر خود را ببخشید؟ ۴- قبل از اینکه همسر خود را ببخشید فکر می‌کردید زمانی بیاید که بتوانید او را ببخشید؟ ۵- چگونه بر احساسات منفی خود غلبه کردید؟ ۶- هنگامی که تصمیم گرفتید همسر خود را ببخشید چه احساسی داشتید؟ ۷- به نظر شما چه چیزی باعث می‌شود شما از یادآوری اتفاقات آن زمان پرهیز کنید؟ ۸- برای بخشیدن همسرتان، افکار منفی خود را چگونه کنترل کردید؟ ۹- برای بخشیدن همسرتان چگونه افکار مثبت خود را تسهیل کردید؟ ۱۰- اکنون از تصمیم خود مبنی بر بخشش همسرتان چه احساسی دارید؟

مدت هر مصاحبه با توجه به اطلاعاتی که مصاحبه‌شوندگان بیان می‌کردند، حدود ۳۰-۶۰ دقیقه طول می‌کشید. که با کسب اجازه از مراجعین، گفتگوی صورت گرفته برای بررسی دقیق و جلوگیری از هدر رفتن اطلاعات با دستگاه ضبط صدا ذخیره شد.

۱. در زمان مصاحبه زوجین به صورت مشترک حضور نداشتند. به منظور جلوگیری از سانسور پاسخ‌ها و عدم سوگیری، افراد بدون حضور همسر در جلسه مصاحبه شرکت کردند.

2. Semi structure
3. Content validity
4. Follow-up

همچنین شیوه اجرای پژوهش اینگونه بود که ابتدا با مسئولین مرکز مشاوره برای اجرای پژوهش هماهنگی به عمل آمد. سپس مراجعه کنندگانی که برای شرکت در پژوهش اعلام آمادگی کرده و همچنین دارای شرایط شرکت در پژوهش بودند (مانند سطح تحصیلات و ...) با کمک مسئولین مرکز مشاوره شناسایی شدند. با تعیین وقت قبلی مصاحبه، از آن‌ها خواسته شد که در ساعت و زمان مشخصی به مرکز مشاوره برای انجام مصاحبه مراجعه کنند. پس از تشکیل جلسه مصاحبه، ابتدا توضیحاتی درباره پژوهش و اهداف آن به مراجعان ارائه شد و برای جلب همکاری بیشتر آن‌ها، از لحاظ محرمانه ماندن اطلاعات به آن‌ها اطمینان داده شد. ابتدا یک مصاحبه اولیه با افراد انجام شد، که طی آن مشخص گردید آن‌ها شرایط شرکت در پژوهش را با توجه به ملاک‌های نمونه هدفمند دارند. بدین ترتیب زوجینی که فاقد این شرایط بودند از پژوهش کنار گذاشته شدند.

رویه‌های تحلیل در «نظریه پدیدارشناسانه» شامل کدگذاری داده‌هاست. لازمه تحلیل غوطه ور شدن محقق در اطلاعات کسب شده است. در این راستا درک جملات و مفاهیم اصلی در رابطه با پدیده مورد مطالعه مهم است. سپس برای سهولت مرتب سازی این جملات و مفاهیم اصلی آن‌ها را روی کارت‌های اندکسی یا فایل‌های کنترل اطلاع می‌نویسند. یافتن و درک روابط اساسی بین این جملات و ایجاد توصیفی جامع از پدیده، مرحله نهایی را تشکیل می‌دهد. برای این کار باید مراحل زیر را طی کند:

- ۱- مواجهه اولیه: خواندن و بازخوانی یک مورد و خواندن و بازخوانی مکرر متن مصاحبه.
- ۲- تشخیص و برچسب زدن به تم‌ها: محقق تم‌هایی را که مشخص کننده هر یک از بخش‌های متن است تعیین و برچسب می‌زند. این برچسب‌ها یا عناوین در حاشیه سمت راست متن کدگذاری می‌شوند. عناوین تم‌ها مفهومی هستند و باید چیزی را درباره کیفیت اساسی آنچه که توسط متن ارائه می‌شوند، نشان دهند.
- ۳- لیست کردن و خوشه بندی تم‌ها: در این مرحله محقق می‌کوشد تا به تجزیه و تحلیل داده‌ها و تم‌های استخراج شده سازمانی بپردازد. او تم‌هایی که در مرحله دوم استخراج شده را لیست می‌کند و به آن‌ها در رابطه با ارتباطی که با یکدیگر دارند، فکر می‌کند. سپس به هر دسته از تم‌ها یک نام می‌دهد و همه تم‌ها در خوشه‌ای به نام آن تم قرار می‌گیرند.

۴- ایجاد یک جدول خلاصه سازی شامل برچسب خوشه تم- برچسب تم- نقل قول‌هایی که محل استخراج تم از متن را مشخص نماید- شماره صفحه و سطر نقل قول آورده شده می‌باشد.

۵- تلفیق موردها: در این روش همه جداول خلاصه سازی که برای تک تک افراد شرکت کننده در مصاحبه استخراج شده است از نظر اطلاعات با هم ادغام می‌شوند، تا فهرستی کامل از تم‌هایی که برای همه شرکت کنندگان وجود داشته است، ایجاد شود و یا در روش دیگر جدول خلاصه سازی که برای اولین شرکت کننده تشکیل شده است برای تجزیه و تحلیل موردهای بعدی استفاده می‌شود.

بعد از کد گذاری و تلاش برای ابطال، یک الگوی مفهومی^۱ ارائه شد، که رابطه بین موضوعات عمده در یافته‌ها را نشان می‌داد (جهت اطمینان از اعتبار یافته‌های تحقیق، با چند نفر متخصص مشورت شد و آن‌ها نیز روش کد گذاری را تایید کردند و بعضی از مقوله‌ها و مفاهیم با توجه به نظر آن‌ها جابجا شد. همچنین کد گذاری به ۳ نفر از افراد نمونه برگردانده شد و آن‌ها هم روند کد گذاری را تایید کردند).

یافته‌های پژوهش

قبل از ارائه تحلیل مصاحبه‌ها به بررسی مشخصات جمعیت شناختی افراد شرکت کننده در پژوهش پرداخته شده است (جدول ۱).

جدول ۱. اطلاعات جمعیت شناختی افراد دارای تجربه بخشش

مشارکت کننده	سن	تحصیلات	طول مدت ازدواج	تعداد فرزند
۱	۳۰	لیسانس	۱۰	۱
۲	۳۵	لیسانس	۷	۱
۳	۵۰	دیپلم	۳۰	۳
۴	۳۸	لیسانس	۳	-
۵	۲۹	کارشناسی ارشد	۱۰	-
۶	۴۰	لیسانس	۲۰	۲
۷	۲۹	دیپلم	۵	-
۸	۲۶	دیپلم	۶	۱

1. Conceptual model

مشارکت کننده	سن	تحصیلات	طول مدت ازدواج	تعداد فرزند
۹	۳۳	لیسانس	۸	۱
۱۰	۳۷	لیسانس	۶	۲
۱۱	۲۴	لیسانس	۲	-
۱۲	۳۹	کارشناسی ارشد	۹	۱
۱۳	۴۰	دیپلم	۲۱	۲

در جدول شماره یک مشارکت کننده، سن، تحصیلات، مدت ازدواج و تعداد فرزند به تفکیک برای هر ۱۳ مصاحبه شونده (سه مورد مرد و ۱۰ مورد زن) ارائه شده است. در جدول شماره ۲ نتایج تحلیل مصاحبه‌های صورت گرفته ارائه شده است.

جدول ۲. کدگذاری مصاحبه‌ها

مفاهیم	مقوله‌های اولیه	مقوله‌های اصلی
خوش اخلاقی و خوش رفتاری، عدم پرخاشگری بی جا تکیه گاه بودن در سختی‌ها، مسولیت پذیری، همدردی ابراز محبت	کنترل هیجانی	ویژگی‌های همسر
	حمایت	
	ابراز کلامی	
توکل به خداوند، توجه به خدا صبر در مشکلات، امتحان الهی، الگو گیری از آموزه‌های قرآنی یافتن معنا از دل مشکلات	نقش خداوند در سازگاری با مشکلات	ارزشهای معنوی
	الگو گیری از سبک زندگی بزرگان دینی و قرآن	
	معنایابی	
هیچ انسانی کامل نیست، باور به عیب و نقص خود در زندگی، دیدن اشتباهات گذشته خود از دست ندادن زندگی چند ساله، حفظ سرمایه گذاری عاطفی	پذیرش نقش خود	مسئولیت پذیری
	مراقبت از زندگی	
علاقه و دوست داشتن احترام به انتخاب خود، دیدن خوبیهای گذشته همسر	دوست داشتن	عشق
	مرور تجربیات عاطفی گذشته	

توجه به تبعات منفی آینده طلاق	توجه به دیگر افراد مهم زندگی	آینده فرزندان، آبروی والدین و احترام به آن‌ها
	عوامل فرهنگی	پیامدهای طلاق، شرایط اجتماعی فرهنگی جامعه

*دیدن اشتباهات گذشته به معنی باور به اشتباهات گذشته و پذیرش و عبرت گرفتن از آن است. درحالی که باور به عیب و نقص خود در زندگی به اشتباهات فرد در زمان حال اشاره دارد. در جدول شماره ۲ نتایج کدگذاری مصاحبه‌های صورت گرفته ارائه شده است. نتایج بدست آمده از جدول بیانگر آن است که نتایج در نهایت بیانگر ۵ مقوله اصلی است که در زیر به آن‌ها پرداخته شده است.

مقوله ۱: ویژگی‌های همسر

یکی از ویژگی‌های تجربه زیسته افراد خیانت دیده که بخشودگی را تجربه نموده‌اند، ویژگی‌های مثبت همسر بود. ویژگی‌هایی مانند ابراز محبت، خوش خلقی و خوش رفتاری، عدم پرخاشگری و مسئولیت‌پذیری و بسیاری ویژگی‌های دیگر. در مواقعی که روابط زن و شوهر به دلایلی آسیب می‌بیند این ویژگی‌ها مانند ذخایر مثبت و عاطفی می‌مانند که هر یک از زوجین آسیب دیده با یادآوری و مرور این ویژگی‌ها راحت‌تر می‌تواند مشکل به وجود آمده را درک و تحمل کرده و باعث دوام روابط شود.

مشارکت‌کننده شماره (۱۱) که ۲ سال از ازدواجش گذشته می‌گفت: من تازه ازدواج کردم و صاحب فرزند هم نیستم که به خاطر فرزندم در این زندگی بمانم. علاقه من به همسرم و اینکه او خصوصیات اخلاقی خوبی دارد که دل‌کندن از آن‌ها راحت نیست. نه اینکه بگویم اصلاً هیچ ویژگی بدی ندارد، نه، ولی خصوصیتی دارد که من را به خودش جذب کرده و شاید بعد از او دیگر شانس داشتن چنین همسری را نداشته باشم.

مشارکت‌کننده شماره (۷) که ۵ سال از ازدواجش گذشته می‌گفت: زندگی هم‌سرازی دارد و هم‌سر بالایی، ی‌روزهایی بود که هم‌سر با سرازیری‌های من ساخت و خیلی از مشکلات و بد خلقی‌های مرا تحمل کرد الان احساس می‌کنم باید بیخشمش و گذشت کنم تا آن روزها را جبران کنم. البته این رو به خودش نگفتم چون تحمل این مسئله پیش آمده واقعا سخت است.

مقوله ۲: ارزش‌های معنوی

یکی دیگر از ویژگی‌های تجربه زیسته افراد خیانت دیده که بخشودگی را تجربه نموده‌اند، ارزش‌های معنوی بود. همان‌طور که در دستورات قرآنی آمده در برابر ناملایمات و رفتارهای ناپسند طرف مقابل باید صبر پیشه کرد و به او نیکی و محبت نمود. عامل دیگری که در آموزه‌های دینی بر آن تأکید شده است و در مصاحبه‌ها بر آن تأکید شده بود، توکل بر خداوند است. برای نمونه، مشارکت‌کننده شماره (۱) که ۱۰ سال از ازدواجش می‌گذشت می‌گفت؛ هر وقت در زندگی برایم مشکلی پیش می‌آید اولین کاری که انجام می‌دهم تا آرام شوم رفتن به یک جای آرامش بخش و معنوی است.

در موردی دیگر نرگس می‌گفت: هر وقت توی زندگی خسته می‌شدم، ی‌روزایی از بی پولی، ی‌روزایی با شوهرم بحثمون می‌شد یا هر چیز دیگه‌ای، سریع به خودم می‌گفتم باید تحمل کنم، دیگه زندگی من از حضرت زهرا و سختی‌هایی که کشیدن بیشتر نیست و وقتی این‌ها رو با خودم مرور می‌کردم خیلی آرام می‌شدم و تحمل سختی‌های زندگی برام راحت‌تر می‌شد. وقتی هم که فهمیدم شوهرم این کار رو کرده اولش خیلی ناراحت بودم و اصلاً نمی‌تونستم تصور کنم ولی بعد وقتی یاد قرآن و سفارشش به صبر و تحمل توی سختی‌ها و گذشت در برابر اشتباهات می‌افتادم خب باعث شد کم‌کم به بخشیدن فکر کنم.

مقوله ۳: مسئولیت‌پذیری

یکی دیگر از مقوله‌های اصلی شناسایی شده در فرآیند کدگذاری مسئولیت‌پذیری بود. مسلماً ازدواج و تعهد نسبت به آن با خود مسئولیت به همراه دارد. مسئولیت نسبت به فرزند، مسئولیت نسبت به زندگی و حفظ آن، زندگی که سال‌ها برای بنا شدن آن هزینه‌های مادی و عاطفی بسیاری پرداخت شده و نمی‌توان به راحتی از آن گذشت.

مشارکت‌کننده شماره (۳) که ۳۰ سال از ازدواج آن‌ها گذشته بود می‌گفت: شاید یک جوانی که به تازگی ازدواج کرده باشد و با این اتفاق رو به رو شود بتواند به راحتی جدا شود. ولی من و امثال من که در سختی‌ها و نداشتن‌های شوهرم پا به پای او بودم نمی‌تونم حال که موقع درو محصول است همه چیز را رها کنم و اجازه بدهم فردی از راه نرسیده صاحب همسرم و زندگی‌ام شود.

مشارکت کننده شماره (۱۰) که ۲ سال از ازدواجش گذشته بود می گفت: وقتی آدم چیزی یا فردی را خودش انتخاب کند آن هم با اصرار و ایستادن در مقابل خانواده، حتی اگر آن فرد بدترین عیب را هم داشته باشد غرور آدم اجازه نمی دهد که دیگران بخواهند آدم را سرزنش کنند. حال همسر من که ویژگی های خوبی هم دارد که می توان این رفتار را از او ندید گرفت. البته به شرط پشیمانی و عدم تکرار آن رویداد. من سعی کردم این مشکل را به خانواده ام اصلاً بروز ندهم و خودم و همسرم مشکل را برطرف کنیم.

مقوله ۴: عشق

مقوله دیگر احساسات مثبت نسبت به همسر خیانت کرده و توجه به خوبی های گذشته او بود. دوست داشتن و علاقه از مهم ترین عواملی است که باعث حفظ روابط و تحکیم آن می شود. مشارکت کننده شماره (۵) که حدود ۱۰ سال است از ازدواجشان می گذشت می گفت: تنها دلیلی که من را برای گذشت و ادامه به زندگی تشویق کرد علاقه به همسرم بود. مشارکت کننده شماره (۴) می گفت: به نظر من تنها دلیلی که باعث شود یک مرد از چنین خطایی از همسر خود چشم پوشی کند و البته بسیار کار سختی است به خصوص برای یک مرد، دوست داشتن و علاقه زیاد به همسر است. مخصوصاً اگر خود آدم او را از روی علاقه انتخاب کرده باشد، نمی دانم شاید این دلیل برای خیلی افراد بی معنا باشد.

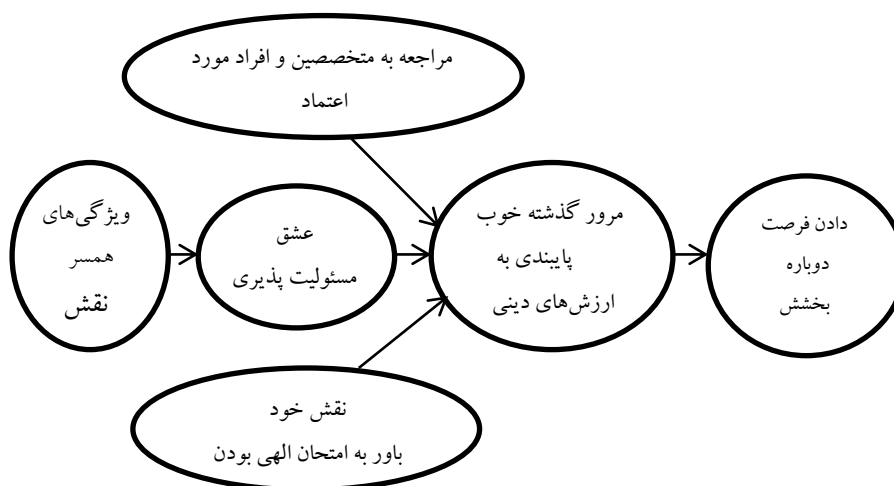
مقوله ۵: توجه به تبعات منفی آینده طلاق

عوامل فرهنگی مانند پیامدهای طلاق و شرایط اجتماعی جامعه و افراد مهم زندگی (حفظ حرمت والدین و فرزندان) می تواند از موانع طلاق باشد و از طرفی بررسی و مقایسه معایب و محاسن طلاق و یا بخشیدن و گذشت، بسیاری از افراد را ترغیب به ماندن در رابطه و گذشت می کند. چرا که بسیاری از افراد خیانت دیده (به خصوص زنان) بر این باور هستند که جدایی و طلاق هزینه های زیادی مانند طرد و محدود شدن، مشکلات اقتصادی، مشکلات عدیده برای فرزندان و ... دارد.

مشارکت کننده شماره (۱۳) می گفت: متأسفانه توی کشور ما دید خوبی نسبت به افرادی که طلاق گرفتن وجود نداره، و به خصوص خانم ها با مشکلات خیلی زیادی رو به رو هستن. بین

دوستان خودم هستن افرادی که طلاق گرفتن و الان به خاطر مشکلات اقتصادی و یا مزاحمت‌هایی که براشون پیش آمده اظهار پشیمانی می‌کنن از تصمیمشون.

شکل ۱. الگوی تجربه زیسته افراد خیانت دیده دارای تجربه بخشش

بحث و نتیجه گیری

خیانت در روابط زناشویی، از بین برنده اعتماد، بروز طلاق و فروپاشی نظام خانواده محسوب می‌شود. با این حال پژوهش‌ها و مشاهدات بالینی نشان داده که بخشش می‌تواند یک راهکار و انتخاب مناسب در مواجهه با خیانت باشد. تحلیل محتوایی مصاحبه‌های صورت گرفته در پژوهش حاضر تجربه زیسته افراد خیانت دیده با تجربه بخشش را مورد بررسی قرار داد. یکی از مقوله‌های شناسایی شده ویژگی‌های همسر بود. این مورد شامل کنترل هیجانی (خوش اخلاقی و خوش رفتاری و عدم پرخاشگری بی‌جا)، حمایت (تکیه گاه بودن در سختی‌ها، مسئولیت پذیری، توانایی انجام کارهای فنی) و ابراز کلامی (ابراز محبت) بود. این مورد به عنوان عامل علی در مدل مفهومی تجربه زیسته افراد دچار خیانت گنجانده شده است. دلیل و منطق اینکه چرا این مورد به عنوان عامل علی برای تجربه زیسته زوجین در نظر گرفته شده این است که پژوهش‌هایی مثل حبیبی و حاجی حیدری (۱۳۹۴) که در ایران به منظور بررسی علل طلاق صورت گرفت بیانگر این بود که ویژگی‌هایی نظیر بد اخلاقی، پرخاشگری، عدم مسئولیت پذیری و به طور کلی

مشکلات ارتباطی با همسر یکی از علت‌های اصلی طلاق در ایران است. بنابراین قابل قبول است که ویژگی‌هایی نظیر مسئولیت‌پذیری، عدم پرخاشگری و به طور کلی ویژگی‌های مثبت در همسر مانعی در برابر طلاق باشد، حتی اگر رابطه این زوج به وسیله خیانت آسیب دیده باشد. همچنین در تبیین این یافته می‌توان گفت که تعاملی که با خوش اخلاقی، ابراز محبت و مسئولیت‌پذیری همراه باشد می‌تواند منجر به حفظ رابطه زوجین حتی در مواقع وقوع آسیبی مانند طلاق شود، چرا که طبق نظریه تبادل اجتماعی (هوستون و بورگاس^۱، ۱۹۷۹) این موارد می‌تواند به عنوان پاداش در حساب رابطه‌ای زوجین ذخیره شود و مانع جدایی زوجین حتی در مواقع سختی‌ها شود. به عبارتی در مواقع وقوع مشکلاتی مانند خیانت، زوجین با تکیه بر این منابع پاداش و ذخیره حساب عاطفی خود، هزینه صورت گرفته (خیانت) را قابل تحمل درک می‌کنند.

مورد دیگر ارزش‌های معنوی بود. این مورد شامل نقش خداوند (توکل به خدا و توجه به خدا)، الگوگیری از سبک بزرگان دینی (صبر در مشکلات، امتحان الهی و الگوگیری از آموزه‌های الهی) و معنایابی (یافتن معنا از دل مشکلات) می‌باشد. این مورد به عنوان عامل تسهیلگر، زمینه‌ای و کنش‌ها و تعاملات در مدل مفهومی تجربه زیسته افراد دچار خیانت گنجانده شده است. در مورد دلیل و منطق اینکه چرا این مورد به عنوان عامل تسهیلگر، زمینه‌ای و کنش و تعاملات برای تجربه زیسته زوجین در نظر گرفته شده این بود که مواردی مانند فرهنگ و ارزش‌های مذهبی همیشه در فرد می‌تواند به عنوان یک عامل تسهیل‌گر و یا منع‌کننده شناخته شوند و الزامات مذهبی برای انجام یکسری آیین‌ها و رفتارها مانند بخشش، صبر و ناامید نشدن وجود دارد. همسو با این یافته و مورد، فینچام و می (۲۰۱۷) در تحقیق‌ها و مطالعات خود به این نتیجه رسیدند که عوامل فرهنگی و معنوی می‌تواند به عنوان یک مانع طلاق و یک تسهیلگر برای ماندن در رابطه در میان زوجینی باشد که دچار آسیب‌هایی مانند خیانت شده‌اند، چرا که نزد آن‌ها این عقیده و باور مذهبی وجود دارد که این رفتار برای آن‌ها پاداش الهی و اخروی به دنبال دارد. همچنین آنان باورهای مذهبی مثل بخشش و صبر را به عنوان یک عمل مذهبی مفهوم سازی می‌کنند که عمل کردن به آن می‌تواند برای فرد همراه با پاداش الهی باشد. در تبیین این مورد می‌توان گفت که وقتی فردی زندگی مشترک خود را شروع می‌کند با یک زمینه و یکسری عوامل مداخله‌گر و

1. Huston, T. L., & Burgess, R. L.

تسهیلگر مذهبی یا به این رابطه گذاشته است که می‌تواند در تصمیم‌گیری و کارکرد او تاثیرگذار باشد. از جمله باورهای مذهبی در خانواده‌های ایرانی می‌توان به مواردی مانند صبر پیشه کردن در مشکلات، امتحان الهی بودن مشکلات و عمل کردن طبق شیوه بزرگان دین اشاره کرد. بنابراین قابل قبول است که این باورهای مذهبی با قدرت ماورایی خود می‌تواند یک فرد را در یک رابطه نگه دارد حتی اگر همسر او خیانت کرده باشد. همچنین عمل کردن به چنین طریقی خود نوعی پایبندی به ارزش‌های دینی مانند گذشت و صبر است.

مورد دیگر مسئولیت‌پذیری بود که شامل پذیرش نقش خود (هیچ انسانی کامل نیست، باور به عیب و نقص خود در زندگی، دیدن اشتباهات گذشته خود) و مراقبت از زندگی (از دست ندادن زندگی چندساله و حفظ سرمایه‌گذاری عاطفی) بود. دلیل اینکه موارد ذکر شده در یک طبقه به نام مسئولیت‌پذیری طبقه بندی شد، این بود که فرد صدمه دیده از خیانت در قبال فرزند، انتخاب همسر، عمر و جنبه‌های احساسی خود هزینه‌هایی را چه از لحاظ مالی و چه از لحاظ احساسی و معنوی متحمل شده است و در قبال نگهداشت آن‌ها احساس مسئولیت‌پذیری می‌کند. همچنین پذیرش نقش خود در اشتباهات گذشته و نیز باور به عیب و نقصی که فرد در زندگی کنونی دارد زمینه بخشش و ادامه به رابطه زناشویی را در فرد خیانت دیده فراهم می‌آورد. به دلیل همین نقش پررنگ و پراهمیت این مورد هم بیشتر به عنوان عامل هسته‌ای در مدل مفهومی پژوهش تجربه زیسته زوجین خیانت دیده جاگذاری شده است. در همین راستا و همسو با این یافته آبراهامسون و همکاران (۲۰۱۲) در پژوهش خود به این نتیجه می‌رسند که انگیزه‌های افراد مثل نگهداشت ارتباط همیشگی، حفظ حمایت اجتماعی و مهربانی کردن که برای آن‌ها زحمت کشیده‌اند و هزینه‌هایی را پرداخته‌اند انگیزه‌ای برای بخشش فرد خیانت کرده و نگهداشتن رابطه زوجی بعد از خیانت دیدن از طرف مقابل است. بنابراین این یافته قابل تبیین است که فرد صدمه دیده از خیانت برای حفظ رابطه و بخشش فرد خیانت کار احساس مسئولیت کرده، چرا که شخص برای این رابطه از جنبه‌های گوناگون مثل مالی، احساسی، معنوی و عمری برای این رابطه هزینه‌های زیادی را پرداخته است.

مورد دیگر عشق بود که شامل علاقه و دوست داشتن و همچنین مرور تجربیات عاطفی گذشته بود. این دو مورد به این دلیل در یک طبقه قرار گرفتند که در فرآیند مصاحبه این دو مورد در

داشتن یک احساس خوب و بیانگر دل‌بستگی به همسر در آن وجود داشت. همچنین این مورد در مدل مفهومی پژوهش به عنوان یک عامل هسته‌ای گنجانده شد، چرا که بیانگر احساسات قوی از دوست داشتن و وابستگی احساسی که فرد را در رابطه نگه می‌دارد در آن وجود دارد. همسو با این یافته جانسون (۲۰۱۹) در پژوهش خود نشان داد که مولفه‌هایی که بیانگر دوست داشتن و احساس قوی دل‌بستگی نسبت به همسر است مانند جاذبه، تفاهم و سرمایه گذاری عاطفی با رضایت زناشویی بیشتر و در نتیجه دوام بیشتر رابطه زناشویی رابطه دارد. همچنین پژوهش مرسلی، موتابی و صادقی (۱۳۹۸) بیانگر این بود که علاقه و دوست داشتن و خاطرات خوب می‌تواند عاملی برای ثبات و پایداری ازدواج باشد. همچنین طبق نظریه تبادل اجتماعی (هوستون و بورگاس، ۱۹۷۹) این مورد به عنوان پاداش می‌تواند از دوام رابطه و ثبات رابطه در مقابل آسیب‌ها و هزینه‌ها (خیانت) محافظت کند. بنابراین در تبیین این یافته پژوهش حاضر می‌توان گفت که دوست داشتن همسر، احساس دل‌بستگی و خاطرات خوب داشتن از او می‌تواند فرد را در بخشش فرد خیانت کرده کمک کند و نقطه امید برای او باشد تا به رابطه ادامه دهد و با اعمال مهربانی رابطه را ترمیم کند و روزهای خوب و خوش را دوباره تکرار کند و به انگیزه همیشگی بودن رابطه‌شان دست یابد (آبراهامسون و همکاران، ۲۰۱۲).

در نهایت مقوله دیگر توجه به تبعات منفی آینده طلاق بود، که دربرگیرنده توجه به دیگر افراد مهم زندگی (آینده فرزندان، آبروی والدین و احترام به آن‌ها) و عوامل فرهنگی (پیامدهای طلاق و شرایط اجتماعی فرهنگی جامعه) بود. در این باره که چرا این موارد تحت عنوان توجه به تبعات منفی آینده طلاق در یک طبقه جاگذاری شدند، این بود که شامل دیدگاه و باورهایی در مورد بعد از رخ دادن طلاق و خطرهایی که در آینده ممکن است متوجه خود فرد، فرزندان و خانواده فرد باشد. مثلاً "فرزند من بچه طلاق محسوب میشه در مدرسه اذیت میشه و ممکنه احساس تنهایی کنه، من بعد طلاق برای خانواده‌ام افت شأن محسوب میشم و خودم نیز به عنوان یک مطلقه توسط جامعه طرد میشم". همسو با این یافته لیچ و پارازک (۲۰۱۵) بیان می‌کنند که عوامل فرهنگی می‌توانند به عنوان یک مانع طلاق و یک تسهیلگر برای ماندن در رابطه در میان زوجینی باشد که دچار آسیب‌هایی مانند خیانت شده‌اند، چرا که نزد آن‌ها این عقیده و باور وجود دارد که طلاق و جدایی برای او هزینه‌های زیادی مانند تباه شدن آینده فرزندان، طرد شدن خود

فرد و بدنام شدن خانواده فرد را به همراه دارد. همچنین حبیبی و حاجی حیدری (۱۳۹۴) همسو با این یافته بیان می‌کنند که طلاق تحت هر شرایط و علتی می‌تواند ضربه‌های روحی و عاطفی به فرد مطلقه وارد کند و مشکلات دیگری مثل طرد شدن بویژه برای زنان و بی‌سرپرستی و یا بد سرپرستی را برای کودکان رقم زند. بنابراین در تبیین این یافته می‌توان گفت که فایده بخشیدن اشتباه همسر خیانت کرده برای فرد خیانت دیده بیشتر از طلاق و جدایی است چرا که طبق نظریه تبادل اجتماعی (هوستون و بورگاس، ۱۹۷۹) زوجین در تعاملات بر اساس سود و زیان رابطه را ادامه می‌دهند. که با توجه به پیامدهایی که طلاق در جامعه ما دارد ترجیح فرد خیانت دیده می‌تواند بخشیدن فرد خیانت کرده و ادامه دادن به رابطه برای در امان ماندن خود، فرزندان و خانواده خود از پیامدهای طلاق باشد.

به طور کلی نتایج حاصل از تحلیل کیفی داده‌ها بعد از کدگذارهای لازم نشان دادند که به طور کلی می‌توان پنج عامل کلی که زوجین صدمه دیده از خیانت را در رابطه نگه می‌دارد و مانع طلاق می‌شود، طبقه بندی کرد. این پنج مورد عبارتند از ویژگی‌های همسر، ارزش‌های معنوی، مسئولیت پذیری، عشق و توجه به تبعات منفی آینده طلاق. در سطح نظری این پژوهش به متخصصان این حوزه در شناخت تجربه زوجین خیانت دیده که در رابطه مانده‌اند کمک کرده است و زمینه درک و فهم لازم را برای آن‌ها فراهم آورده است و در سطح عملی با تهیه الگوی مداخله‌ای با توجه به این تجارب زوجین راهنمایی عملی و کاربردی را برای متخصصان این حوزه از قبیل مشاوران و روان‌شناسان فراهم آورده است، که بتوانند بر پایه همین الگوی مداخله‌ای زمینه بخشش و افزایش رضایتمندی زناشویی این افراد صدمه دیده از خیانت زناشویی را فراهم آورد. از نکات قابل توجهی که می‌توان از نتایج این پژوهش برداشت کرد این است که فرهنگ و مذهب جامعه ایرانی انگیزه‌ها و تشویق‌های لازم را به افراد جهت بخشش می‌دهد. چرا که در دین اسلام آیاتی وجود دارد که افراد را به بخشش تشویق و برای آن پاداش اخروی در نظر می‌گیرد. همچنین در فرهنگ ایرانی استعاره‌ها و ضرب‌المثل‌هایی است که افراد را تشویق به بخشش می‌کنند مانند " لذتی که در بخشش است در انتقام نیست" و "بخشش کار بزرگان است". همچنین جامعه جمع‌گرای ایرانی با اهمیت دادن به منفعت جمعی نسبت به منفعت فردی یک نوع مسئولیت‌پذیری و آینده‌نگری را در افراد نهادینه می‌کند، که این امر راهنمای عمل افراد در مواجهه با سختی‌ها و

مشکلات می‌شود. به طوری که مثلاً خیلی از مواقع افراد به خاطر منفعت فرزندان و خانواده اقدام به بخشش فرد خطا کار می‌کنند. همچنین دیگر یافته پژوهشی که قابل بحث و نتیجه گیری است این است که تا حدودی افراد خیانت دیده به این مورد اقرار داشتند که خودشان نیز در خیانت همسر سهمی داشته‌اند، چرا که در بعضی مواقع از همسر خود غافل بوده و او را نادیده گرفته‌اند. این مورد در کنار مواردی همچون خاطرات خوب از همسر داشتن، گذشته خوب و مسئولیت پذیری زمینه تسهیل بخشش را فراهم می‌آورند.

با این حال با توجه به تفاوت‌های فرهنگی نتایج پژوهش حاضر محدود به جامعه ایرانی با دین اسلام می‌باشد. همچنین با توجه به کیفی بودن پژوهش و اجرای مصاحبه ممکن است بخشی از داده‌ها سهوا نادیده گرفته شده باشد. با این حال می‌توان از نتایج بدست آمده جهت آموزش زوجین جهت تسهیل بخشش استفاده کرد. بویژه اینکه زوج درمانگران و پژوهشگران به منظور افزایش بخشش و رضایت زناشویی می‌توانند از نتایج به دست آمده به مداخله‌ای در این زمینه دست یابند و اثربخشی آن را مورد بررسی قرار دهند.

فهرست منابع

- حبیبی عسگرآباد، مجتبی؛ حاجی حیدری، زهرا (۱۳۹۴)، علل خیانت زناشویی از دیدگاه زوجین مراجعه کننده به دادگاه خانواده، خانواده پژوهی، ۱۱(۴۲)، ۱۸۵-۱۶۵.
- حسینی نثار، مجید؛ شب افروزان، صغری؛ فیض ثابت، مصطفی (۱۳۹۵)، بررسی عوامل موثر بر تقاضای طلاق در دادگاه‌های خانواده شهر رشت، مدیریت فرهنگی، ۱۰(۳۱)، ۴۲-۲۹.
- شاکریان، عطا (۱۳۸۸)، بررسی عوامل مؤثر در رضامندی زناشویی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج، مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی کردستان، ۴، ۴۹-۴۰.
- عنایت، حلیمه؛ نجفی اصل، عبدالله؛ زارع، صادق (۱۳۹۲)، بررسی عوامل موثر بر طلاق زودهنگام در بین جوانان شهری شهر بوشهر (مقایسه دو گروه افراد طلاق گرفته و متأهل طلاق نگرفته)، فصلنامه پژوهش های جامعه شناسی معاصر، ۲(۳)، ۳۵-۱.
- قهراری، شهربانو (۱۳۹۴)، پیمان شکنی در زناشویی راهکارهایی برای مداخله، تهران، انتشارات دانژه.
- لطیف‌زاده، شهلا (۱۳۹۳)، تبیین تجارب همسران محتمل بر خیانت، رساله کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم پزشکی و خدماتی بهداشتی، درمانی جندی شاپور اهواز.
- مرسلی، زهرا؛ موتابی، فرشته؛ صادقی، منصوره السادات (۱۳۹۸)، بخشودگی خیانت و عوامل موثر بر آن، رویش روان-شناسی، ۴(۳۷)، ۱۸۴-۱۷۷.
- Abrahamson, I., Hussain, R., Khan, A., & Schofield, M. J. (2012). What helps couples rebuild their relationship after infidelity?. *Journal of Family Issues*, 33(11), 1494-1519.
- Bell, C. A., Kamble, S. V., & Fincham, F. D. (2018). Forgiveness, attributions, and marital quality in US and Indian marriages. *Journal of Couple & Relationship Therapy*, 17(4), 276-293.
- Brewer, G., Hunt, D., James, G., & Abell, L. (2015). Dark Triad traits, infidelity and romantic revenge. *Personality and Individual Differences*, 83, 122-127.
- Fincham, F. D., & May, R. W. (2017). Infidelity in romantic relationships. *Current Opinion in Psychology*, 13, 70-74.
- Fung, S. C., Wong, C. W., & Tam, S. M. (2009). Familial and extramarital relations among truck drivers crossing the Hong Kong-China border. *Journal of Sex Marital Ther*, 35(3), 239-44.
- Glass, S. (2007). *Not "just friends": rebuilding trust and recovering your sanity after infidelity*. Simon and Schuster.
- Huston, T. L., & Burgess, R. L. (1979). Social exchange in developing relationships: An overview. In R. L. Burgess & T. L. Huston (Eds.), *Social exchange in developing relationships* (pp. 3-28). San Diego, CA: Academic Press.
- Ji, M., Hui, E., Fu, H., Watkins, D., Tao, L., & Lo, S. K. (2016). Effects of a culture-adaptive forgiveness intervention for Chinese college students. *British Journal of Guidance & Counselling*, 44(3), 335-346.
- Johnson, D. (2019). *Forgiveness in Romantic Relationships following Infidelity: The Mediating Role of Benign Attributions between Attachment and Forgiveness*. Unpublished Doctoral Dissertation, Northcentral University.

- Kimmes, J. G., Durtschi, J. A., Clifford, C. E., Knapp, D. J., & Fincham, F. D. (2015). The role of pessimistic attributions in the association between anxious attachment and relationship satisfaction. *Family Relations*, 64(4), 547-562.
- Knight, E. A. (2010). Gender differences in defining infidelity. Unpublished Doctoral Dissertation, Humboldt State University.
- Leach, M. M., & Parazak, S. (2015). Culture, forgiveness, and health. In *Forgiveness and health* (pp. 221-235). Springer, Dordrecht.
- Levinger, G. (1979). Marital cohesiveness at the brink: The fate of applications for divorce. In G. Levinger and O. C. Moles (Eds.), *Divorce and separation* (pp. 137-150). New York: Basic Books.
- Moller, N. P., & Vossler, A. (2015). Defining infidelity in research and couple counseling: A qualitative study. *Journal of sex & marital therapy*, 41(5), 487-497.
- Paleari, F. G., Regalia, C., & Fincham, F. D. (2009). Measuring offence-specific forgiveness in marriage: The Marital Offence-Specific Forgiveness Scale (MOFS). *Psychological Assessment*, 21(2), 194-209.
- Scuka, R. F. (2015). A clinician's guide to helping couples heal from the trauma of infidelity. *Journal of Couple & Relationship Therapy*, 14(2), 141-168. DOI: <https://doi.org/10.1080/15332691.2014.953653>.
- Wilson, M. (2018). *Hope after betrayal: Healing when sexual addiction invades your marriage*. Kregel Publications.
- Worthington, E. L., Jr. (2005). Initial questions about the art and science of forgiving. In E.L. Worthington, Jr. (Ed.), *Handbook of forgiveness* (pp. 1-13). New York: Routledge.
- Zhang, Q., Ting-Toomey, S., Oetzel, J. G., & Zhang, J. (2015). The emotional side of forgiveness: A cross-cultural investigation of the role of anger and compassion and face threat in interpersonal forgiveness and reconciliation. *Journal of International and Intercultural Communication*, 8(4), 311-329.

